

DR. MÁTYÁS CSABA

A pannon térség őserdeinek utolsó tanúi a szlavóniai tölgyesek

A magyar erdőművelés megkülönböztető figyelmet szentel a szlavóniai eredetű kocsányostölgy-állományoknak olyannyira, hogy erdész botanikusaink ezeket a populációkat általában külön alfajként tárgyalják. Bár a szlavontölgy-állományok kiemelkedő alak tulajdonságai révén a hazai kocsányos tölgyektől könnyen megkülönböztethetők, a közelmúlt genetikai vizsgálatai nem támasztják alá azt az elképzelést, hogy valóban taxonómiaiilag elkülönült alfajjal van dolgunk. Sokkal inkább arra gyanakodhatunk, hogy a szlavón-állományok jó minősége részben a kedvező termőhelyi adottságokkal, de különösen érintetlenségükkel magyarázható: a századforduló tájékán Magyarországra szállított szlavontölgy-makkot gyakorlatilag őserdő állapotú erdőállományokban gyűjtötték össze, ahol a válogató fakitermelés genetikai hatása még nem érvényesülhetett.

Nem tartja külön alfajnak a „szlavón tölgyet” az a nagyszerű horvát kiadvány sem, amelyet *D. Klepac* akadémikus szerkesztésében adtak ki a múlt évben [*Hrasti luznjak u Hrvatskoj* (A kocsányos tölgy Horvátországban), Vinkovci-Zágráb, 1996. megjelent a Horvát Tudományos Akadémia gondozásában]. Az 560 oldalas, szép kiállítású könyv a horvát erdészeti szakfolyóirat, a Sumarski List megalapításának 120. évfordulójára jelent meg, a bőséges horvát zöveg mellett kiterjedt angol összefoglaló fejezetekkel, ami a könyv tanulmányozását horvátul nem tudó olvasó számára is lehetővé teszi. Természetszerűen a szövegben számos magyar vonatkozás található annak ellenére, hogy az igen bőséges szakirodalmi feldolgozás alig tartalmaz külföldi szerzőt (a magyar szerzők közül csak *Majer A.*, *Igmándi Z.* és *Burg K.* szerepel egy-egy, ill. *Mátyás V.* három idézett tanulmánnyal). A kötet kincsebánya lehet azok számára, akik érdeklődnek a kocsányos tölgyesek termőhelyi, társulási, fatermési viszonyai iránt. Részletes fejezetek foglalkoznak az erdőművelés, az erdő- és természetvédelem, a nemesítés, a fahasználat speciális kérdéseivel is. A továbbiakban ezek közül a szlavóniai tölgyesek sorsára vonatkozó adatokat emeljük ki.

Szlavónia Dráva és Száva menti ligeterdei a török időkben gyakorlatilag lakatlanok voltak nehéz megközelíthetőségük és a háború viszonyok miatt. Az 1746-ban megalakított Horvát-Szlavón Határőrvidéken összesen 741 ezer ha tölgyest vettek számba. A „szlavóniai tölgy” méretei és minősége miatt már korábban is ismert volt, de kitermelésre számottevő mértékben nem került sor. A katonai igazgatás alatt megindult lecsapolási és erdőirtási munkák következtében a 18. század végétől először lassan, majd egyre gyorsuló ütemben kezdett csökkenni a tölgyesek területe.

A szlavóniai határőrvidéken kitermelte tölgyesek területe: 1780-1800 – 659 ha; 1800-1820 – 2326 ha; 1820-1840 – 7564 ha; 1840-1860 – 10 878 ha; 1860-1880 – 25 287 ha; 1880-1900 – 44 626 ha; 1900-1920 – 28 731 ha.

A fakereskedelem a közlekedési utak kiépítésével indult meg a napóleoni korszakban (1809-1814), amikor a franciák kezdeményezték a kiváló minőségű tölgy dongaexportját az adriai kikötőkön keresztül, amely így „osztrák”, ill. „magyar” dongaként került a nemzetközi kereskedelemben. A budapest-fiumei vasút megépülése idején (1869-1873) a dalmát partvidéken már mintegy 50 fűrészüzem működött, nagy részük vízi erővel. A vasútvonalak kiépülésével a tölgyiparifa-export – és ezzel a fakitermelés – hihetetlen mértékben fellendült: szlavóniai tölgy talpfákat használtak az egész Osztrák-Magyar Monarchiában, de nagy mennyiség került az olasz és francia piacra is. Ugyanígy messzire eljutott a helyszínen faragott vagy fűrészelt, méretes épületfa is. Így szlavóniai tölgyet használtak fel a budapesti Parlament és számos más középület (pl. Szépművészeti Múzeum) belsőépítészeti munkáihoz, de ebből épült Bécsben a Városháza, a Parlament és a Hofburg is.

1871-ben, amikor a Határőrvidéket demilitarizálták, és civil közigazgatást vezettek be, még mindig 75 ezer ha érintetlen tölgyes volt a Száva és Dráva mentén. Az ekkor még elmaradott térség fejlődéséhez nem kis mértékben járult hozzá a tölgy őserdők kitermelése. A Határőrvidék Fejlesztési Alap 17 ezer ha őserdőt kapott, amelynek kitermeléséből

– mintegy 2,7 millió m³ iparifa eladása révén – 94 millió korona bevételhez jutott 1881 és 1910 között. Ezt a pénz-összeget elsősorban Horvátország infrastruktúrájának fejlesztéséhez használták fel, így a horvát vasút- és úthálózat kiépítésére, és a Száva szabályozására jutott az összeg oroszlánrésze, de kaptak belőle az egyházi iskolák, sőt ebből hozták létre a zágrábi felsőfokú erdészeti tanintézetet (1898), ugyanúgy, mint a zenggi karszterdősítési felügyelőséget (1878).

A szlavón tölgy hírére jellemző, hogy a magyar milénáris kiállításon kiállítottak egy olyan óriás rönköt, amelynek szállítására több vasúti kocsi kellett, de az 1900-as párizsi világkiállításra is került egy 64 m³ térfogatú, 260 cm mellmagassági átmérőjű rönk.

Az őserdő jellegű tölgyesek kitermelése még az első világáború után is folytatódott: az 1920-ban még meglévő mintegy 7500 ha idős (140 év feletti) állományból mára egyetlen, 53 hektáros állományfolt maradt meg hírmondónak a „Prasnik” nevű rezervátumban. Ez a terület 1929 óta védett, elegyes gyertyános, ill. rekettyés kocsányos tölgyes. Itt még fogalmat alkothatunk a hajdani szlavóniai tölgyesek viszonyairól. Az uralkodó fák kora 150-300 év között van, mellmagassági átmérőjük 70-től 200 cm-ig terjed, magasságuk eléri a 40 métert. Az állományban fenntartott mintaterületen a fakészlet 615 m³/ha. Egyes fák fatérfogata eléri az 50 m³-t.

A kocsányos tölgyesek az őserdőszerű állományok eltűnése ellenére ma is jelentős szerepet játszanak a horvát erdőgazdálkodásban. A periodikusan terjedő tölgypusztulás, elkörisesedés és talajvízproblémák ellenére ma mintegy 200 ezer ha-on 41,5 millió m³-es fakészlet található. A kocsányos tölgyesek összesen mintegy 750 ezer m³ évi növedéket produkálnak.

Az állományok súlypontja Vinkovcától délre, a Spacva és Bosut erdőtömbökben van. Ezek persze meg sem közelítik az egykori tölgyesek képét, amelyekről elsárgult monarchiabeli fotók vallanak, arra emlékeztetve, hogy **az őserdő nem tartozik a megújítható erőforrások kategóriájába...**

Bacillus thuringiensis-sel a rovarkárosítók ellen

Ismeretes, hogy egyes rovarkárosítók ellen a címben jelölt parazita segítségével eredményes biológiai védekezés lehetséges. Elsősorban az apácalepke, a fenyőpohók és a kis téli araszoló ellen lehet hatásos. Német kutatók úgy találták, hogy a parazita különböző törzsei nem egyaránt jók erre a célra. Pl. a *B. thuringiensis* subsp. *gelbrica* nem volt toxikus a fenti károsítók alcájára nézve. Ugyancsak nem mutatkozott legjobbnak a HD-1 jelű szabvány biopreparátum sem, ennél jobb is adódik a kísérletek szerint.

(*Forest Ecology and Management*, 1998. 2. sz. Ref.: Szemereyné Szontágh Rita)